

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 340.5 : 341.3

В. П. ЄЛАГІН, І. П. ДАЦЮК

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Запропоновано напрями вдосконалення функціонування механізмів соціального захисту військовослужбовців у процесі формування та реалізації державної політики шляхом формування суспільно-політичної та правової складових діяльності військової сфери.

The author of the paper has suggested the directions of functioning improvement of the mechanisms of the military social security in the process of state policy forming and realization by the way of formation of the social, political and legal components in the military sphere activity.

Питання соціального захисту військовослужбовців завжди було актуальним і особливої гостроти набуло саме в теперішній час. Це викликано багатьма чинниками. Зокрема, це призупинення на невизначений строк основних соціальних гарантій військовослужбовців і відсутність будь-якої компенсації за них з боку держави, також брак коштів на забезпечення інших соціальних гарантій військовослужбовців.

Метою даної роботи є теоретичне обґрунтування та розробка рекомендацій щодо вдосконалення функціонування системи соціального захисту військовослужбовців у процесі формування та реалізації державної політики шляхом розробки механізмів паритетної взаємодії органів влади, військових структур і громадських організацій військовослужбовців.

Напрямок дослідження сформовані під впливом наукових праць у галузі теорії соціального захисту, зокрема соціального захисту військовослужбовців і взаємодії військових із суспільством українських і зарубіжних учених: А. Возженникова, П. Гарсія, Р. Даніеля, В. Скуруватівського, В. Золоторьова, А. Кривенко, А. Кокошина, Е. Лібанової, А. Мізера, Н. Чалдимова.

Усі процеси, пов'язані з функціонуванням складних систем, сучасна наука вивчає за допомогою теорії синергетичної взаємодії. Термін "синергетика" є спільним із назвою різноманітних теорій, які описують виникнення і розвиток складних відкритих систем, що знаходяться в нерівноважних умовах, і у першу чергу – соціальних.

Синергетичне управління не може здійснюватись ні за програмою як лінійне, ні за оперативною інформацією як системне. Синергетичне управління є резонансним і здійснюється за інформаційними кодами світовпорядкування або за законами самоорганізації (організаційними принципами) (рис. 1).

Часто системне і синергетичне управління об'єднують в єдиний системно-синергетичний підхід. Але таку інтеграцію можна вважати коректною лише для вирішення обмеженого кола управлінських завдань. Для даного типу управління важливо, щоб система потрапила в точку біфуркації (точка 3) й очікується етап вибору нової якості.

Виникнення нової системи є одночасно й виникненням нової форми руху або нового виду визначеної форми руху й зумовлюється тим, що існуюча форма руху себе вичерпала. Це виражається в тому, що будь-яка подальша організаційна перебудова елементів системи в рамках певної форми веде не до зміцнення й удосконалення цієї системи, а до її перетворення. Система вважається існуючою тоді, коли між елементарними носіями нової форми руху утвориться взаємозв'язок. Таким чином, для ефективної перебудови системи соціального захисту військовослужбовців необхідно розробити механізм, що перетворює рух (функціонування) системи за одним алгоритмом (стан 1) на функціонування за іншим (стан 2).

На основі аналізу чинного законодавства було визначено такі компоненти системи соціального захисту військовослужбовців, які умовно поділяються на два окремих блоки – гуманітарно-правовий і матеріально-побутовий (рис. 2).

Для розробки механізму взаємодії структурних елементів необхідно провести ретельний аналіз функцій соціального захисту, що дають можливість оптимізувати алгоритм взаємодії окремих компонентів системи за критерієм максимального ефекту досягнення соціальних цілей, а саме [3]:

1. Соціально-інтегративна функція – регулює процеси формування цілісної соціальної структури суспільства через механізми розподілу, обміну, споживання виробленого продукту.

2. Соціально-регулятивна функція – регламентує процеси нормативно обумовленого забезпечення мінімальних потреб соціальних суб'єктів, а також їхніх взаємин у ході спільної діяльності й спілкування.

3. Соціально-захисна функція – реалізує завдання створення соціальної безпеки, забезпечує права та гарантії, що визначені законодавчими актами та надання допомоги й підтримки непрацездатним верствам і групам, здійснює соціальне обслуговування населення.

4. Соціально-організаційна функція – забезпечує формування та взаємодію соціальних інститутів і організацій, що обслуговують задоволення матеріальних і духовних потреб населення.

5. Соціально-адаптивна функція – стимулює формування та розвиток соціальних якостей, творчого потенціалу індивідів і груп (освіта, виховання, охорона здоров'я, сімейні відносини, звичаї, традиції).

Як відомо, "механізм" – це внутрішня побудова, система чого небудь; послідовність дій окремих елементів, засобів. Спираючись на вищевказане, можна

представити загальну систему соціального захисту військовослужбовців як алгоритм спільної діяльності окремих підсистем системи соціального захисту, що забезпечують досягнення результатів відповідно до їх місця та завдань у загальній схемі структурно-функціональної побудови.

Рис. 1. Структурна схема синергетичного управління системою соціального захисту військовослужбовців

Рис. 2. Компоненти системи соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей

Механізм, складається з п'яти підсистем, що забезпечують досягнення цілей соціального захисту, гарантованих державою. Алгоритм їх координації, на думку автора, можна представити такою схемою (рис. 3).

Кожний з п'яти вказаних компонентів є функціональною підсистемою загального механізму соціального захисту військовослужбовців у сучасних умовах.

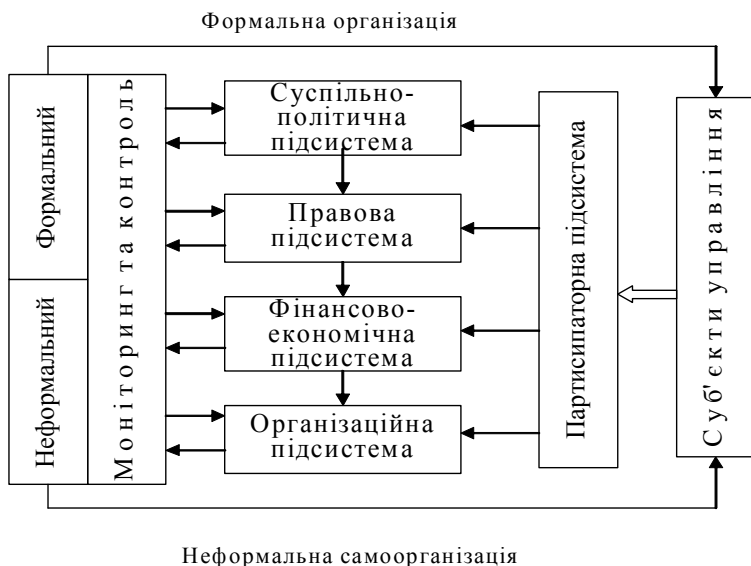

Рис. 3. Загальна структура механізму соціального захисту військовослужбовців

Для подальшого більш детального якісного аналізу кожного з них розглянемо функції, що притаманні деяким підсистемам соціального захисту військовослужбовцям з подальшим визначенням важелів впливу та інструментів їх реалізації.

До функцій суспільно-політичної підсистеми можна віднести, в першу чергу, соціально-інтегративну функцію, що регулює процеси формування цілісної соціальної структури суспільства на основі прийнятої суспільно-політичної моделі соціальної справедливості через механізми розподілу, обміну та споживання виробленого продукту. Вона знаходиться на першому місці насамперед тому, що стратегічно визначає функції інших механізмів загальної системи соціального захисту військовослужбовців і запускає функціонування усього механізму.

Вочевидь, що в основі цього компоненту загальної системи є завдання забезпечення Національної безпеки держави як головної складової суверенітету і незалежності Української держави.

На думку автора, ця підсистема повинна включати в себе якісно нові важелі та інструменти впливу на систему в цілому, у зв'язку з появою нових суб'єктів –

представників сфери громадянського суспільства: спілок, об'єднань, асоціацій, товариств, клубів та інших формальних і неформальних об'єднань громадян, що можуть утворюватись згідно з діючим законодавством [2].

Серед важелів та інструментів цього механізму необхідно застосувати у першу чергу нефінансові, що включають такі складові: соціальний діалог; громадську ініціативу; соціальне партнерство у сфері цивільно-військових відносин; демократичний цивільний контроль; громадські слухання; консультації; інформацію.

Правова підсистема виконує соціально-регулятивну функцію, регламентує процеси нормативного забезпечення соціальних потреб об'єктів соціального захисту військовослужбовців та регулює їх взаємини у ході спільної діяльності.

До неї належить комплекс нормативно-правового забезпечення всіх гілок влади щодо соціального захисту військовослужбовців і складається з декількох умовно згрупованих блоків відповідно до завдань, що вирішуються, а саме: гуманітарно-правовий, соціально-побутовий, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів, накази Міністерства оборони України, рішення судів та постанови прокуратури всіх рівнів.

Важливою складовою суспільства є Збройні Сили. З метою їх повноцінної життєдіяльності, зміцнення законності, гарантування прав і свобод військовослужбовців в Україні створено систему законодавства з питань військової служби. Військове законодавство є невід'ємною частиною національного права.

Найвищу юридичну силу в нашій країні має Основний Закон – Конституція України. Вона є державно-правовою основою військового законодавства. Воїни Збройних Сил користуються всією повнотою прав і несуть усі обов'язки громадян України, що передбачені Конституцією України [1]. Права воїнів не тільки проголошуються, а й реально забезпечуються. Серед них – право на недоторканність особи, матеріальне забезпечення, освіту, житло, охорону здоров'я, свободу совісті та ін. Ніхто не повинен обмежувати військовослужбовців і членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України. Військовослужбовці, як і всі громадяни України, мають виконувати конституційні обов'язки: дотримуватися законів держави, сумлінно служити, поважати правила громадського життя.

Законодавство України забезпечує військовослужбовцям строкової служби низку прав і свобод. Вони мають право обирати і бути обраними до Рад народних депутатів, інших виборних органів держави. Для здійснення цього права командири (начальники) всіх ступенів повинні забезпечити належні умови. Військовослужбовці мають право створювати свої громадські об'єднання відповідно до законодавства України. Однак вони не можуть бути членами політичних партій, організацій, рухів. Армія і флот перебувають поза політикою, і тому військовослужбовці повинні дотримуватися лише загальнодержавної ідеології та законів України. Не допускаються організація військовослужбовцями страйків та участь у їх проведенні.

Воїни Збройних Сил України, інших державних військових формувань мають право оскаржити в суді незаконні дії командирів, військових посадових осіб і органів управління в порядку, передбаченому статутами Збройних Сил.

З утворенням Збройних Сил України докорінно змінився підхід до такого права, як свобода совісті. Військовослужбовці можуть сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, дотримуватись релігійних обрядів, відкрито висловлювати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання. Проте релігійні переконання воїнів не повинні перешкоджати проходженню ними строкової військової служби. У деяких випадках строкова військова служба замінюється на тривалішу невійськову (альтернативну) службу.

Військовослужбовцям гарантується право на недоторканність особи. Арешт військовослужбовця може бути проведено лише на підставі судового рішення, або із санкції прокурора чи за наказом командира, або в разі дисциплінарного арешту в порядку, передбаченому Дисциплінарним статутом Збройних Сил України. Забороняється використовувати військовослужбовців для виконання завдань, не пов'язаних з військовою службою. Вони можуть залучатися, за рішенням Верховної Ради, до участі в ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха тощо.

У Збройних Силах основні конституційні права та обов'язки громадян дістають свій розвиток і конкретизацію в нормах військового законодавства, зокрема в законах “Про оборону України”, “Про Збройні Сили України”, “Про загальний військовий обов'язок і військову службу”, “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” та ін.

Головним елементом конституційно-правового статусу військовослужбовців є права і свободи. Права і свободи військовослужбовців – це закріплені в Конституції України [1], законах України та гарантовані державою можливості, які дозволяють вибирати вид своєї поведінки, користуватися представленими благами для задоволення своїх особистих і суспільних потреб та інтересів особам, які проходять військову службу.

В Україні склалася система нормативно-правових актів різної юридичної сили, які регулюють питання конституційно-правового статусу, конституційних прав і свобод військовослужбовців і гарантії їх реалізації. За юридичною силою ці нормативно-правові акти поділяються на такі рівні: 1) конституційне регулювання (Конституція та конституційні закони); 2) міжнародно-правове регулювання (міжнародні договори та угоди); 3) законодавче регулювання (закони України); 4) регулювання підзаконними нормативно-правовими актами.

Існуюча підсистема характеризується великою кількістю нормативно-правових актів, що мають різну юридичну силу, їх непослідовністю, дублюванням правових норм у правових актах як однакової, так і різної юридичної сили, відсутністю єдиної термінології.

Представлена на рис. 3 правова підсистема може бути суттєво вдосконалена за рахунок прийняття додаткових конституційно-правових актів різного рівня, зокрема:

– Закону України “Про діяльність професійних спілок в Збройних Силах України”;

– Закону України “Про участь громадських об'єднань військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби, у прийнятті рішень щодо їх правового та соціального захисту”;

– Закону України “Про соціально-правовий статус військовослужбовців в Україні”;

– Закону України “Про залучення коштів місцевих органів влади, недержавних та міжнародних організацій до формування фондів соціальної підтримки військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби”.

Професійні спілки військовослужбовців створені в багатьох арміях світу, що не заважає виконанню бойових завдань, але суттєво підіймає соціально-правовий статус військовослужбовців і членів їх родин. Тому разом із діяльністю профспілки цивільних працівників Міністерства оборони України, як було вже підкреслено, доцільно прийняти відповідний закон і підзаконні акти щодо створення профспілки діючих військовослужбовців з метою захисту їх конституційних прав і свобод.

Вважаємо, що зроблений аналіз системи соціального захисту військовослужбовців у сучасних умовах дозволяє сформулювати такі висновки та пропозиції.

Потрібна розробка і здійснення державної стратегії подолання всіх негативних чинників, які суттєво впливають як на стан Збройних Сил, так і на їхній імідж.

Необхідно забезпечити комплексний розвиток вітчизняної системи правового і соціального захисту військовослужбовців, інтеграцію її як соціально-політичного інституту в систему державного управління.

З цією метою необхідно сформувати систему державних органів, що здійснюють правовий і соціальний захист військовослужбовців і ветеранів Збройних Сил на державному, регіональному і муніципальному рівнях.

Доцільно розглянути питання створення такого інституту (забороненого чинним законодавством), як військова профспілка – громадської організації, що створюється діючими військовослужбовцями, яка, не втручаючись у службову діяльність командування, захищає права і законні інтереси військовослужбовців. Довірені особи обираються військовослужбовцями у військових частинах, допомагають командуванню при вирішенні питань соціально-правового захисту військовослужбовців і можуть виконувати посередницькі функції при вирішенні протиріч між військовослужбовцем і командуванням.

Для цього необхідно створити нові типи установ правового і соціального захисту військовослужбовців, орієнтованих на надання економічних, правових, соціально-психологічних, медико-реабілітаційних послуг з активним залученням громадських організацій.

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – С. 40.

2. Про об'єднання громадян : Закон України від 16 червня 1992 р. № 2460-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 504.

3. *Корольов С. С.* Соціальний захист військовослужбовців Збройних Сил України (1991–2005 рр.): історичний аспект : дис. ... к.і.н. : 20.02.22 / С. С. Корольов. – К., 2006. – С. 78.

Надійшла до редколегії 20.03.2009 р.